

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

РАБІЙЧУК СЕРГІЙ ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 37.018(477)–057.874:379.8:17.022.1

**ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ
СТАРШОКЛАСНИКІВ У ДОЗВІЛЛЄВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

13.00.07 – «Теорія та методика виховання»

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидат педагогічних наук

Тернопіль – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Хмельницькому національному університеті, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ПОЛЩУК Юрій Йосипович,
Тернопільський національний педагогічний
університет імені Володимира Гнатюка,
завідувач кафедри соціальної педагогіки.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
КОБЕРНИК Олександр Миколайович,
Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини,
директор Інституту природничо-математичної
та технологічної освіти;

кандидат педагогічних наук, доцент
ШАНДРУК Світлана Іванівна,
Кіровоградський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка,
докторантка кафедри педагогіки.

Захист відбудеться 18 квітня 2012 р. о 14. 30 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка за адресою: зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка за адресою: вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027.

Автореферат розісланий 16 березня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. І. Янкович

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Початок ХХІ ст. в Україні характеризується реформами у багатьох сферах суспільного життя, які суттєво впливають на систему освіти і виховання сучасної молоді. Нинішня суспільна дійсність зумовлює створення нових підходів до реалізації мети, змісту і технологій виховання молодшої людини, розвиток у неї моральних і духовних вартостей. Формування в українській молоді загальнолюдських цінностей і ціннісних орієнтацій набуває в українському суспільстві особливого значення, що викликано сукупністю чинників, провідними з яких, на нашу думку, є: зовнішні, пов'язані з процесами глобалізації й інтеграції, внутрішні – суспільно-демократичні, зумовлені розвитком України як незалежної демократичної держави, і соціально-економічні, зумовлені соціальними та економічними змінами, що спричинили певні труднощі й суперечності щодо трактування й розуміння значною частиною молодих людей загальноцивілізаційних вартостей у їхньому житті.

Формування ціннісних орієнтацій доцільно розпочинати у дітей шкільного віку, оскільки саме у цей період відбувається становлення особистісних переконань, і здійснювати в усіх видах навчально-виховної діяльності, зокрема під час організації дозвілля, яке є важливим фактором творчої реалізації та самовираження, містить у собі значний потенціал для розвитку виховних вартостей та визначення життєвих пріоритетів.

Проблема цінностей та ціннісних орієнтацій, зважаючи на актуальність, відображена у численних джерелах, зокрема її філософський аспект розкрито у працях С. Анісімова, І. Бокачева, М. Кагана, В. Осовського, Л. Столовича, В. Тугарінова, Н. Чавчавадзе та інших; соціологічний – М. Вебера, І. Кона, А. Ручки та інших; психологічний – Б. Ананьєва, І. Беха, Л. Виготського, О. Здравомислова, Г. Костюка, О. Леонтьєва, С. Максименка, В. Мясичева, М. Рокича, В. Романця, С. Рубінштейна, В. Ядова та інших.

Педагогічним аспектам формування ціннісних орієнтацій присвячені праці О. Вишневіського, І. Зязюна, О. Коберника, І. Кононова, В. Радула, О. Сухомлинської та інших. У педагогічній науці здійснено низку дисертаційних досліджень з проблеми формування ціннісних орієнтацій школярів (В. Біруля, С. Лапаєнко, С. Мукомел, О. Набока, О. Рудіна, С. Шандрюк та ін.).

У сучасній науково-педагогічній літературі виховний вплив дозвілля на процес формування молодшої людини розкрито у працях вітчизняних (Л. Аза, В. Бойчелюк, В. Воловик, А. Воловик, А. Кузьмінський, В. Омеляненко, В. Перебенесюк, Н. Цимбалюк та ін.) та зарубіжних (Р. Декарт, Дж. Р. Келі, Г. Орлов, С. Паркер, Р. Стебінс, Ю. Стрельцов, В. Суртаєв, Е. Фром, Дж. Шиверс, С. Шмаков та ін.) науковців.

Незважаючи на вагомий науковий доробок вчених і практиків, у процесі аналізу проблеми формування ціннісних орієнтацій у старшокласників виявлено суперечності між:

– зростанням вимог суспільства до морального виховання випускників загальноосвітніх

навчальних закладів і недостатнім рівнем сформованості в них ціннісних орієнтацій;

– можливостями дозвіллевої діяльності щодо формування ціннісних орієнтацій старшокласників і неналежним використанням її виховного потенціалу;

– потребою у розробці інноваційних підходів щодо формування ціннісних орієнтацій школярів в умовах дозвіллевої діяльності і відсутністю відповідних технологій їх реалізації.

Виявлення окреслених суперечностей та відсутність у вітчизняній науковій літературі дослідження, яке б висвітлювало теоретично-практичні аспекти формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності зумовили вибір теми дисертаційної роботи **«Формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Тема дисертації є складовою комплексної програми дослідження кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Хмельницького національного університету «Формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності» (номер державної реєстрації 0108U010381).

Тему дисертаційної роботи затверджено вченою радою Хмельницького національного університету (протокол № 7 від 30 січня 2008 р.) та узгоджено у міжвідомчій Раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології НАПН України (протокол № 5 від 27 травня 2008 р.).

Об'єкт дослідження: формування ціннісних орієнтацій як складова морального виховання старшокласників.

Предмет дослідження: педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій старшокласників у процесі дозвіллевої діяльності.

Мета дослідження – обґрунтувати й експериментально перевірити педагогічні умови формування загальноцивілізаційних ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності.

Для досягнення мети визначено такі **завдання дослідження:**

1) на основі аналізу й узагальнення теоретичних засад проблеми формування ціннісних орієнтацій старшокласників уточнити суть поняття «ціннісні орієнтації» та з'ясувати структуру досліджуваного феномена;

2) конкретизувати критерії, показники та рівні сформованості ціннісних орієнтацій старшокласників;

3) обґрунтувати педагогічні умови як компонент структурно-функціональної моделі формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності;

4) експериментально перевірити обґрунтовані педагогічні умови.

У процесі вирішення поставлених завдань використано комплекс **методів наукового дослідження:**

– *загальнонаукові* – аналіз філософських, соціологічних, психологічних, педагогічних джерел з використанням узагальнення, систематизації, конкретизації для визначення суті понять «цінності», «ціннісні орієнтації», «дозвілля», «дозвіллева діяльність»; синтезування, прогнозування, моделювання для розробки структурно-функціональної моделі та обґрунтування педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності;

– *емпіричні* – педагогічне спостереження, опитування, інтерв'ювання, анкетування старшокласників для діагностики сформованості їх ціннісних орієнтацій, педагогів-організаторів та фахівців сфери дозвіллевої діяльності для аналізу сучасного стану дозвіллевої діяльності; педагогічний експеримент для перевірки ефективності педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності;

– *статистичні* – статистично-математичні методи (метод зіставлення значень «до і після» – G-критерій знаків; метод визначення коефіцієнту рангової кореляції Спірмена; критерій U Манна-Уїтні) для з'ясування достовірності результатів експериментального дослідження.

Теоретико-методологічною основою дослідження є положення, які ґрунтуються на філософських теоріях цінностей (С. Анісімов, І. Бокачев, М. Каган, В. Осовський, Л. Столович, В. Тугарінов, Н. Чавчавадзе та ін.); психологічних теоріях розвитку особистості (О. Леонтьєв, Г. Костюк, С. Рубінштейн та ін.); психологічних концепціях цінностей та ціннісних орієнтацій (Б. Ананьєв, В. Анненков, І. Бех, П. Блонський, Л. Божович, Л. Виготський, А. Здравомислов, Д. Леонтьєв, С. Максименко, М. Рокич, С. Рубінштейн, В. Ядов та ін.); педагогічних концепціях ціннісних орієнтацій (М. Бахтін, О. Вишневський, І. Зязюн, О. Коберник, І. Кон, А. Швейцер та ін.); теоріях вільного часу як фактору формування особистості (Л. Аза, В. Бойчелюк, В. Воловик, А. Воловик, Г. Орлов, В. Суртаєв, С. Шмаков та ін.); нормативно-правові акти, що визначають суть і основні напрями виховання учнівської молоді та організації їх дозвіллевої діяльності.

Експериментальна база дослідження. Формувальний експеримент проводився протягом трьох років (2007–2010 рр.) на базі шести загальноосвітніх навчальних закладів: Хмельницької гімназії № 1 ім. В. Красицького; Хмельницького ліцею № 17; Хмельницького навчально-виховного комплексу № 2; Хмельницького навчально-виховного комплексу № 4; Хмельницького навчально-виховного комплексу № 6; Проскурівської загальноосвітньої школи I–III ступенів Ярмолинецької районної ради Хмельницької області.

Загальна кількість респондентів становила 651 учнів 9–11 класів: експериментальна група становила 320 осіб; контрольна – 331. До участі у дослідно-експериментальній роботі були залучені: 12 педагогів та педагогів-організаторів загальноосвітніх закладів, 9 фахівців сфери дозвіллевої діяльності профільних дозвіллевих установ м. Хмельницького та області (всього 21 особа).

Наукова новизна та теоретичне значення дослідження полягає в тому, що *вперше*:

– обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності (упровадження інноваційних підходів до організації і здійснення дозвіллевої діяльності; стимулювання суб'єктно-діяльничної позиції старшокласників у процесі її організації; спрямування змісту дозвіллевої діяльності на формування ціннісних орієнтацій старшокласників);

– на основі гуманістичного, соціалізаційного, особистісно-діяльничного і культурологічного підходів розроблено структурно-функціональну модель формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності, що передбачає функціональну взаємодію таких структурних елементів: мети, завдань, видів (абсолютні, вічні, національні, громадянські, сімейні, валео-екологічні, розвитку), компонентів (мотиваційний, теоретичний, діяльничний), етапів (мотиваційно-цільовий, формувально-процесуальний, діагностично-корекційний) формування ціннісних орієнтацій; принципів (гуманістичної спрямованості, природовідповідності, культуровідповідності, добровільності, активності, самоорганізації), факторів (духовно-культурні надбання, природне довкілля, соціально-економічне середовище), функцій (освітньо-пізнавальна, виховна, розвивальна, комунікативна, соціалізаційна, компенсаторна, гедоністична та творчої самореалізації), напрямів (інформаційно-просвітницький, культурно-мистецький, спортивно-рекреаційний, соціально-волонтерський, віртуальне дозвілля) і форм дозвіллевої діяльності; діагностичного інструментарію та результату.

У процесі дослідження *конкретизовано* критерії (когнітивно-аналітичний, мотиваційно-ціннісний, діяльнично-поведінковий), показники та рівні (високий, достатній, задовільний, незадовільний) сформованості ціннісних орієнтацій;

– *уточнено* суть поняття «ціннісні орієнтації»;

– *подальшого розвитку* набули основні напрями і форми дозвіллевої діяльності старшокласників.

Практичне значення дослідження полягає в розробці методичних рекомендацій педагогам загальноосвітніх навчальних закладів та культурно-дозвіллевих центрів щодо формування ціннісних орієнтацій старшокласників засобами дозвіллевої діяльності, а також програми інформаційного забезпечення змістового модуля «Особливості формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності», що входить у структуру навчальної дисципліни «Організація дозвіллевої діяльності» для студентів педагогічних спеціальностей.

Результати дослідження можуть бути використані під час розробки програм, навчально-методичних посібників з формування ціннісних орієнтацій школярів та організації дозвіллевої діяльності старшокласників загальноосвітніх навчальних закладів, а також у процесі створення програм навчальних дисциплін, спецкурсів і спецсемінарів у закладах підготовки і підвищення кваліфікації педагогів-організаторів дозвіллевої діяльності загальноосвітніх та дозвіллевих

закладів.

Результати дослідження впроваджено у навчально-виховний процес Хмельницької гімназії № 1 імені В. Красицького (довідка № 318 від 22. 09. 2011 р.), Хмельницького ліцею № 17 (довідка № 497 від 14. 09. 2011 р.), навчально-виховного комплексу № 2 м. Хмельницького (довідка № 154 від 14. 06. 2011 р.), Хмельницького навчально-виховного комплексу № 4 (довідка № 735 від 14. 06. 2011 р.), навчально-виховного комплексу № 6 м. Хмельницького (довідка № 198 від 14. 06. 2011 р.), Проскурівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Ярмолинецької районної ради Хмельницької області (довідка № 10 від 30. 09. 2011 р.), Міського центру по роботі з дітьми та підлітками за місцем проживання м. Хмельницького (довідка №43 від 10. 06. 2011 р.), у роботу Управління освіти і науки Хмельницької обласної державної адміністрації (довідка № 1441 від 14. 06. 2011 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 60 від 20. 06. 2011 р.) та Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 669-33/03 від 20. 06. 2011 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати дослідження висвітлювалися й обговорювалися автором на наукових та науково-практичних конференціях: *міжнародних* – «Спадщина А. С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності» (Полтава, 2008); «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Вінниця, 2008); «Формування професіоналізму майбутнього фахівця в контексті вимог Болонського процесу» (Одеса, 2008); «Українство у світі: Україна є там, де живуть українці» (Чернігів, 2008); *всеукраїнських* – «Сучасні психолого-педагогічні тенденції розвитку освіти у вищих навчальних закладах України» (Хмельницький, 2007); «Треті педагогічні читання пам'яті М. М. Дарманського: актуальні проблеми сучасної педагогічної освіти» (Хмельницький, 2008); «Культура та інформаційне суспільство XXI століття» (Харків, 2008); «Соціально-педагогічний комплекс регіону: теорія та практика» (Полтава, 2008); «Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації» (Хмельницький, 2010); «Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери» (Хмельницький, 2010); *всеукраїнському семінарі* «Виховний потенціал українського народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів» (Хмельницький, 2008) та звітних наукових конференціях кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки Хмельницького національного університету (2007–2011 рр.).

Публікації. Основні теоретичні положення та висновки дисертації відображено у 18 (всі одноосібні) публікаціях, серед яких – 7 статей у наукових фахових виданнях; 11 – у збірниках матеріалів міжнародних та всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (397 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить

270 сторінок, з них 170 основного тексту. Роботу ілюстровано 7 таблицями, 5 рисунками та 3 графіками. Дисертаційна робота містить 19 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи, теоретичні та методологічні основи дослідження, охарактеризовано експериментальну базу, наукову новизну, теоретичне і практичне значення результатів, представлено апробацію отриманих результатів, відображено дані про структуру та обсяг дисертаційної роботи.

У першому розділі – **«Формування ціннісних орієнтацій старшокласників як соціально-педагогічна проблема»** – здійснено аналіз стану дослідження проблеми; узагальнено наукові підходи щодо трактування суті і структури понять «цінності», «ціннісні орієнтації», «дозвілля», «дозвіллева діяльність»; охарактеризовано концепції та теоретичні підходи щодо формування ціннісних орієнтацій; розкрито виховні можливості дозвіллевої діяльності у формуванні ціннісних орієнтацій старшокласників, обґрунтовано критерії, показники та рівні сформованості ціннісних орієнтацій старшокласників;.

Здійснений аналіз наукової літератури свідчить, що проблема цінностей та ціннісних орієнтацій завжди була у центрі уваги філософів, соціологів, психологів та педагогів. Філософи трактують цінності як: продукт свідомості, об'єктивний феномен (Дж. Дьюї, А. Мейнонг, Р. Пері та ін.); вагоме явище дійсності та вагомий орієнтир діяльності (В. Брожик, Л. Столович, В. Толстих, Н. Чавчавадзе та ін.); ціннісні орієнтації – як взаємодію внутрішнього та соціального, чітке усвідомлення особою своїх дій, вчинків, місця в суспільстві (Г. Ділігенський, М. Каган, А. Семашко та ін.); свідомий вибір певного типу поведінки, систему фіксованих установок (Т. Аболіна, В. Водзинська, В. Єфименко, О. Лінчук та ін.).

У контексті соціологічних досліджень цінності визначають як спрямованість системи інтересів, певні установки людини, що відповідають історичним етапам розвитку суспільства (М. Вебер); ціннісні орієнтації – як дієву систему світогляду, моральних принципів та життєвої позиції особистості, що віддзеркалює її пріоритетні соціальні інтереси і визначає характер та суть діяльності (В. Андрущенко, В. Волович, М. Горlach та ін.); життєспрямованість, активність та реалізацію вольових процесів людини (В. Анурін, Р. Гурова та ін.).

Психологи визначають цінності через ставлення особистості до соціального оточення (П. Власов, Д. Леонтьєв та ін.); особистісні інтереси та потреби (П. Ігнатенко, А. Маслоу та ін.); ціннісні орієнтації – як вибірковість людської свідомості, уявлень особистості про життя та культуру (В. Алексєєва, А. Петровський та ін.); компонент свідомості, світогляду особистості (О. Здравомислов, Б. Мещеряков, В. Ядов та ін.); цілісну систему реальних установок (М. Андрєєва, Г. Асмолов, В. Басін та ін.); елемент структури особистості, що відображає її

суб'єктивне ставлення до об'єктивної реальності і суспільного буття (І. Бех, О. Киричук, Г. Костюк та ін.).

У результаті вивчення напрацювань сучасних педагогів з'ясовано, що ціннісні орієнтації як складний соціально-педагогічний та особистісний феномен визначаються як: духовні вектори життя, регулятори діяльності (В. Болгаріна, Ю. Терещенко та ін.); механізми регуляції поведінки особистості, що виступають мотивом і спрямованістю її діяльності, стійке соціальне утворення, в якому акумулюється життєвий досвід (З. Васильєва, В. Радул та ін.); здатність особистості виокремлювати для себе важливі події, явища дійсності, предмети, життєві норми та принципи (Т. Бутківська, І. Кононов та ін.); сформованість світогляду, ідеалів та інтересів (В. Бочарова, З. Васильєва та ін.).

На основі аналізу наукових досліджень Б. Ананьєва, В. Андрущенка, І. Д. Бека, Р. Гурової, О. Здравомислова, М. Кагана, Г. Костюка, І. Кононова, С. Максименка, В. Радула, О. Сухомлинської, В. Ядова та інших сформульовано авторське трактування ціннісних орієнтацій як набутого, стійкого інтегративного утворення особистості, що відображає її світогляд і визначає життєві пріоритети, поведінку, ставлення до подій, явищ, людей та самої себе.

У процесі дослідження охарактеризовано основні концепції формування ціннісних орієнтацій: *благоговіння перед життям* (А. Швейцер), яка ґрунтується на тому, що віра, милосердя і співчуття, як опорні цінності суспільства, повинні бути спрямовані на різні форми життя; *соціальної природи* (І. Кон), згідно з якою ціннісні орієнтації формуються під впливом суспільного виховання, пропаганди, популяризації тощо; *вічних цінностей та системи цінностей* (М. Бахтін), яка популяризує ідею, що суспільство має керуватися вічними цінностями і у центрі системи цінностей має перебувати людина; *ціннісної свідомості* (М. Розов), згідно з якою суспільству необхідно формувати й оберігати цінності, що потребують захисту та збереження для передачі їх у спадок наступним поколінням; *ціннісної системи* (В. Франкл), яка передбачає засвоєння цінностей, що залежать від духовної активності кожного окремого індивіда та інші.

Розкрито теоретичні підходи щодо формування ціннісних орієнтацій: *«сублімації енергії»*, згідно з яким система життєвих бажань особистості повинна бути спрямована на універсальні цінності, що сприяє формуванню ідеальних взаємин між людьми (М. Бердяєв, М. Шелер); *«сприйняття природи і функцій цінностей»*, відповідно до якого культура та мистецтво постають найбільш стійкими і традиційними формами морально-естетичних цінностей у становленні особистості (М. Разін); *«закономірностей розвитку ціннісної свідомості»*, згідно з яким ціннісна свідомість у кожному епоху має бути новою, ненав'язливою та історично зумовленою (Б. Вишелев); *«значення соціальних відносин»*, відповідно до якого спрямованість особистості на істинні цінності сприяє формуванню суспільства (Л. Анциферова, О. Донцов, В. Мухіна, Б. Паригін та ін.) тощо.

На основі аналізу наукового доробку проблеми ціннісних орієнтацій (Л. Анциферова,

М. Бахтін, О. Вишневецький, І. Кон, М. Лоський, М. Разін та ін.) обґрунтовано доцільність виокремлення таких провідних видів загальноцивілізаційних цінностей, які покладено в основу формування ціннісних орієнтацій старшокласників: абсолютні, вічні, національні, громадянські, сімейні, валео-екологічні, цінності розвитку.

У процесі аналізу наукових напрацювань і практики дозвілєвої діяльності розкрито її виховний потенціал щодо формування ціннісних орієнтацій старшокласників, охарактеризовано різноманітність її структурних і функціональних компонентів. З'ясовано, що на дозвілля сучасних школярів негативно впливають: відсутність дозвілєвих програм, дозвілєво-культурних проєктів та менеджменту дозвілля школярів на державному, регіональному і місцевому рівнях; недостатня професійна підготовка та відсутність мотивації педагогів до її організації та проведення; неналежне фінансове та навчально-методичне її забезпечення; комерціалізація; зниження життєвого рівня багатьох сімей, що робить їх неспроможними забезпечити дозвілля своїх дітей; відсутність партнерської співпраці між загальноосвітніми навчальними закладами, позашкільними і культурно-дозвілєвими установами в організації дозвілля.

На основі аналізу науково-теоретичних джерел та практики з'ясовано, що участь учнів старшого шкільного віку у дозвілєвій діяльності зумовлена прагненням до самореалізації, самоствердження, можливістю вільного вибору діяльності відповідно до власних інтересів, потреб, бажань та отримання задоволення від неї. Вона приваблює школярів різноманітністю видів і форм діяльності, можливістю імпровізації, реалізації ідей і задумів; розвитку здібностей тощо. Розкрито основні функції дозвілєвої діяльності: освітньо-пізнавальну, виховну, розвивальну, комунікативну, соціалізаційну, компенсаторну (рекреаційну), гедоністичну (розважальну) та творчої самореалізації.

На основі аналізу суті цінностей старшокласників у їх структурі виокремлено такі основні компоненти (мотиваційний, теоретичний, діяльнісний). Конкретизовано критерії (когнітивно-аналітичний, мотиваційно-ціннісний, діялісно-поведінковий), показники (знання, судження про суспільство, явища, цінності, систему людських взаємин; мотиви поведінки, ієрархія особистісних цінностей; ставлення до суспільства, природи, людей, позиція, дії, вчинки, поведінка), рівні сформованості ціннісних орієнтацій старшокласників (високий, достатній, задовільний та незадовільний).

Результати констатувального етапу дослідження дали змогу з'ясувати, що із 651 старшокласників чисельність осіб, загальний рівень сформованості загальноцивілізаційних ціннісних орієнтацій яких охарактеризовано як високий, становив 24,5 %; достатній – 21,5 %; задовільний – 35,0 % і незадовільний – 19,0 %.

У другому розділі – **«Педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвілєвій діяльності»** – розроблено структурно-функціональну модель

формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності, визначено та експериментально перевірено педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності; розкрито логіку та методику формувального експерименту, представлено його результати.

На основі осмислення концептуальних засад формування ціннісних орієнтацій старшокласників на методологічному, теоретичному і практичному рівнях обґрунтовано доцільність реалізації цього процесу засобами дозвіллевої діяльності на основі таких підходів: гуманістичного, що сприяє формуванню ціннісних орієнтацій старшокласників у поєднанні з толерантним і шанобливим ставленням до поглядів, переконань і культурних надбань інших людей; соціалізаційного, який актуалізує процеси пізнання, самовиховання, життєве і професійне самовизначення і формування готовності до самостійного життя; особистісно-діяльнісного, що забезпечує становлення суб'єктної позиції особистості, і культурологічного, який сприяє формуванню ціннісних орієнтацій старшокласників на основі культурних і духовних надбань суспільства.

У процесі дослідження розроблено структурно-функціональну модель формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності (рис.1). Обґрунтовано взаємозв'язок її основних компонентів: мети, завдань, концептуальних підходів, педагогічних умов, видів, етапів формування ціннісних орієнтацій; принципів, факторів, функцій, напрямів і форм дозвіллевої діяльності; діагностичного інструментарію та результату.

Формуванню ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності сприяє дотримання комплексу педагогічних умов: упровадження інноваційних підходів до організації і здійснення дозвіллевої діяльності; стимулювання суб'єктно-діяльнісної позиції старшокласників у процесі її організації; спрямування змісту дозвіллевої діяльності на формування ціннісних орієнтацій старшокласників.

У процесі формувального експерименту упроваджувалися такі інноваційні підходи до організації і здійснення дозвіллевої діяльності: моніторинг та перспективне планування дозвіллевої діяльності старшокласників на основі їх побажань, інтересів, потреб та запитів; формування у старшокласників культури дозвілля; залучення їх до розробки і впровадження інноваційних форм дозвілля (соціокультурних проєктів, програм, екологічних рейдів, Інтернет-клубів, «флеш-мобів» тощо); забезпечення соціально-педагогічної підтримки їх ініціатив і побажань.

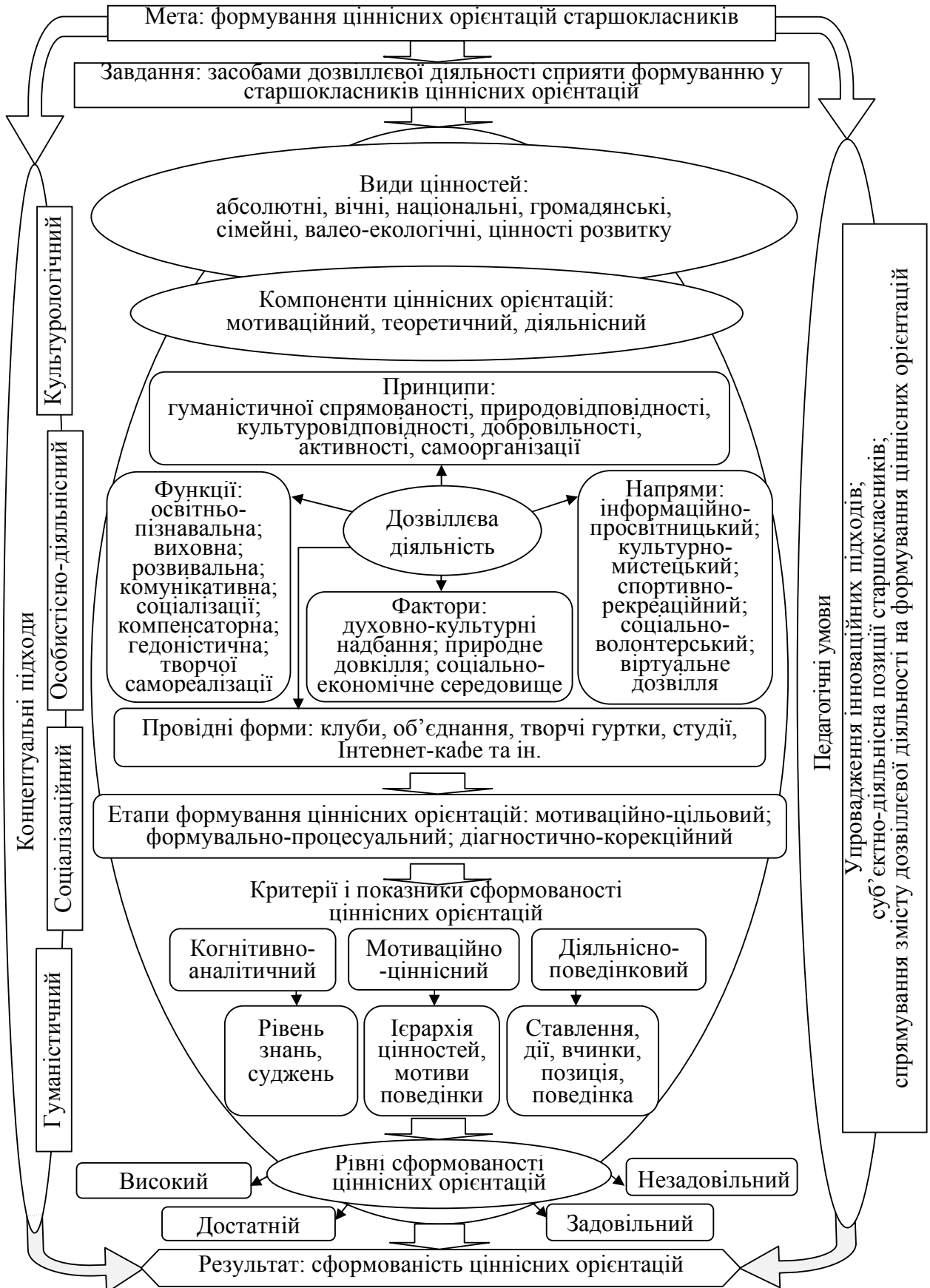

Рис. 1. Структурно-функціональна модель формування ціннісних орієнтацій у дозвіллевій діяльності

Стимулюванню суб'єктно-діяльній позиції старшокласників у процесі дозвіллевої діяльності сприяє залучення їх до організації і здійснення різноманітних форм дозвіллевої діяльності: дозвіллевих клубів (вихідного дня, ерудитів, тощо), об'єднань, що охоплюють різні аспекти життєдіяльності школярів (соціальних, екологічних, захисту прав школярів, розвитку соціальних ініціатив і контактів тощо), творчих гуртків і студій (літературних, театральнo-драматичних, історично-пізнавальних, художньо-мистецьких, комп'ютерно-мультиплікаційних, аматорських, за інтересами), до організації і проведення конкурсів, вечорів, концертів, виставок, свят, колядок, вертепів, вечірок, дискотек, конференцій, дебатів, шоу тощо.

Спрямуванню змісту дозвіллевої діяльності на формування ціннісних орієнтацій старшокласників сприяв розвиток інформаційно-просвітницького, культурно-мистецького і соціально-волонтерського напрямів дозвіллевої діяльності. Форми дозвіллевої діяльності наповнювалися змістом, що сприяє осмисленню кожною молодою людиною суті життя, ролі і місця людини як вищої цінності і мети суспільного розвитку, свого місця і призначення у житті, актуалізує необхідність і доцільність самопізнання, самовдосконалення, осмисленого життєвого і професійного самовизначення. З'ясовано, що успішній реалізації процесу формування ціннісних орієнтацій сприяє участь старшокласників у пізнавально-просвітницьких, волонтерських і благодійних акціях, соціальних кампаніях, ярмарках, презентаціях тощо.

У процесі дослідно-експериментальної роботи використовувалися такі основні методи організації дозвіллевої діяльності: бесіди, диспути, дискусії, презентації, імпрровізації, драматизації, театралізації, мозкового штурму, вирішення творчих завдань, змагання, заохочення, стимулювання, переконання тощо.

Результати формувального експерименту свідчать, що дозвіллеву діяльність старшокласників доцільно організовувати і здійснювати на основі принципів гуманістичної спрямованості, природовідповідності і культуровідповідності, добровільності, активності, самоорганізації.

Рівень сформованості ціннісних орієнтацій старшокласників за визначеними критеріями (когнітивно-аналітичним, мотиваційно-ціннісним, діяльнісно-поведінковим) та ступенем прояву показників діагностовано на основі адаптованої методики Ю. Горбенко. Співвідношення свідомого і підсвідомого ставлення старшокласників до цінностей визначено за методикою Т. Щеліної.

Порівняльний аналіз результатів констатувального та формувального етапів дослідження свідчить про позитивну динаміку сформованості ціннісних орієнтацій старшокласників експериментальної групи за усіма визначеними критеріями (когнітивно-аналітичним, мотиваційно-ціннісним, діяльнісно-поведінковим): спостерігається розширення знань та сформованість суджень старшокласників про суспільство, явища, загальноцивілізаційні цінності

(любов, патріотизм, свобода, родина, здоров'я, розвиток); сформувалося позитивно-емоційне ставлення до загальноцивілізаційних цінностей, що проявляється в ставленні до Батьківщини, до культурно-історичних надбань, оточуючих, рідних, до себе, свого здоров'я; активізувалися процеси самопізнання, самовиховання, життєвого і професійного самовизначення.

Згідно з результатами дослідно-експериментальної роботи, в експериментальній групі (ЕГ) чисельність старшокласників, які проявили високий рівень сформованості загальноцивілізаційних ціннісних орієнтацій, зросла з 22 % до 48 %; достатній – з 26 % до 30 %. У контрольній групі (КГ) також простежується позитивна динаміка досліджуваного феномена, однак вона виявилась менш помітною і, відповідно, становила: з 27 % до 37 % (високий) і з 17 % до 26 % (достатній) рівні. Позитивним результатом формувального експерименту є зниження кількості респондентів, загальний рівень сформованості загальноцивілізаційних ціннісних орієнтацій яких охарактеризовано як задовільний та незадовільний: в ЕГ з 33 % до 14 %; з 19 % до 8 %; у КГ, відповідно, з 37 % до 22 %, з 19 % до 15 % (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка рівнів сформованості ціннісних орієнтацій старшокласників (експериментальна і контрольна групи, у %)

Рівні сформованості ціннісних орієнтацій старшокласників	Початок і кінець експерименту (вересень – жовтень 2007р.) – (вересень – жовтень 2010 р.)		Початок і кінець експерименту (вересень – жовтень 2007р.) – (вересень – жовтень 2010 р.)	
	кількість респондентів у %		кількість респондентів у %	
	320 осіб ЕГ	320 осіб ЕГ	331 особа КГ	331 особа КГ
Високий	22	48	27	37
Достатній	26	30	17	26
Задовільний	33	14	37	22
Незадовільний	19	8	19	15

Результати визначення рівнів сформованості ціннісних орієнтацій є статистично достовірними, що підтверджується розрахунками G-критерія знаків ($G_{\text{емп.}} = 67 \leq G_{\text{кр.}}$).

Зросла кількість респондентів ЕГ, які проявили помірно позитивне ставлення до загальноцивілізаційних цінностей, за середнім значенням коефіцієнта рангової кореляції Спірмена: з +0,32 (піддіапазон слабо позитивного ставлення старшокласників до цінностей) до +0,61 (піддіапазон помірно позитивного ставлення старшокласників до цінностей); в КГ з +0,32 до +0,53 – піддіапазон помірно позитивного ставлення. Достовірність результатів ставлення до цінностей підтверджується розрахунками за критерієм U Манна-Уїтні (значення критерію $U_{\text{емп}}$ Манна-Уїтні для більшості діагностованих цінностей (понять) є достовірними нарівні 1 %. Найбільш висока достовірність для поняття «Любов» $U_{\text{емп.}}=42 \leq U_{\text{кр.0,01}}=229$. Для поняття

«Розвиток» ціннісні орієнтації є достовірними нарівні 5 % статистичного значення тому, що $U_{\text{емп.}}=235 \leq U_{\text{кр.0,05}}=268$.

Порівняльний аналіз динаміки рівнів сформованості загальноцивілізаційних ціннісних орієнтацій старшокласників ЕГ і КГ, а також зміна ставлення старшокласників до ціннісних орієнтацій засвідчує ефективність упровадження педагогічних умов формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності, що сприяють їх засвоєнню і трансформації у стійку ціннісну ієрархію, а відтак і у спосіб життєдіяльності.

Аналіз теоретичних джерел та дослідно-експериментальної роботи дали змогу сформулювати такі **висновки**:

1. На основі аналізу сучасних наукових досліджень проаналізовано й узагальнено теоретичні підходи щодо трактування суті цінностей і ціннісних орієнтацій. З'ясовано, що педагоги характеризують ціннісні орієнтації як: духовні вектори життя, регулятори діяльності (В. Болгаріна, Ю. Терещенко та ін.); механізми регуляції поведінки особистості, що виступають мотивом і спрямованістю її діяльності, стійке соціальне утворення, в якому акумулюється життєвий досвід (З. Васильєва, В. Радул та ін.); здатність особистості виокремлювати для себе важливі події, явища дійсності, предмети, життєві норми та принципи (Т. Бутківська, І. Кононов та ін.); сформованість світогляду, ідеалів та інтересів (В. Бочарова, З. Васильєва та ін.).

На основі опрацювання наукових досліджень провідних учених визначено основні концепції формування ціннісних орієнтацій: благоговіння перед життям (А. Швейцер), соціальної природи (І. Кон), вічних цінностей та системи цінностей (М. Бахтін), ціннісної свідомості (М. Розов), ціннісної системи (В. Франкл) та інші. Досліджено основні теоретичні підходи до формування ціннісних орієнтацій: «сублімації енергії життєвих бажань особистості» (М. Бердяєв, М. Лоський, М. Шелер); «сприйняття природи і функцій цінностей» (М. Разін); «закономірностей розвитку ціннісної свідомості» (Б. Вишлєцов); «значення соціальних відносин» (Л. Анциферова, О. Донцов, В. Мухіна, Б. Паригін та ін.) та інші.

Уточнено суть трактування ціннісних орієнтацій як набутого, стійкого інтегративного утворення особистості, яке відображає її світогляд і визначає життєві пріоритети, поведінку, ставлення до подій, явищ, людей та самої себе.

2. Аналіз практики свідчить про невідповідність дозвіллевої діяльності у вихованні сучасних старшокласників її потенційним можливостям, що зумовлено відсутністю дозвіллевих програм, проектів та менеджменту дозвілля школярів як на державному, регіональному, так і на місцевому рівнях; недостатньою залученістю школярів до різних видів і форм дозвілля; неналежною професійною підготовкою та відсутністю мотивації педагогів до її організації та проведення; зниженням життєвого рівня багатьох сімей, що унеможливує забезпечення комерціалізованих видів і форм дозвілля; відсутність партнерської співпраці між загальноосвітніми навчальними

зкладами, позашкільними і культурно-дозвіллевими установами в його організації і проведенні.

З'ясовано, що участь учнів старшого шкільного віку у дозвіллевій діяльності зумовлена: прагненням до самореалізації, самоствердження, можливістю вільного вибору діяльності відповідно до власних інтересів, потреб, бажань та отримання задоволення від неї. Вона приваблює школярів різноманітністю видів і форм діяльності, можливістю реалізації особистісної свободи, імпровізації, ідей і задумів; розвитку здібностей тощо.

3. На основі аналізу суті ціннісних орієнтацій у структурі досліджуваного феномена старшокласників виокремлено такі основні компоненти (мотиваційний, теоретичний, діяльнісний). Конкретизовано критерії (когнітивно-аналітичний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-поведінковий), показники (знання, судження про суспільство, явища, цінності, систему людських взаємин; мотиви поведінки, ієрархія особистісних цінностей; ставлення до суспільства, природи, людей, позиція, дії, вчинки, поведінка), рівні сформованості ціннісних орієнтацій старшокласників (високий, достатній, задовільний та незадовільний).

Результати констатувального етапу дослідження дали змогу з'ясувати, що із 651 старшокласників чисельність осіб, загальний рівень сформованості загальноцивілізаційних ціннісних орієнтацій яких охарактеризовано як високий, становив 24,5 %; достатній – 21,5 %; задовільний – 35,0 % і незадовільний – 19,0 %.

4. На основі гуманістичного, соціалізаційного, особистісно-діяльнісного і культурологічного підходів розроблено структурно-функціональну модель формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності, що передбачає функціональну взаємодію таких структурних елементів: мети, завдань, видів (абсолютні, вічні, національні, громадянські, сімейні, валео-екологічні, розвитку), компонентів (мотиваційний, теоретичний, діяльнісний), етапів (мотиваційно-цільовий, формувально-процесуальний, діагностично-корекційний) формування ціннісних орієнтацій; принципів (гуманістичної спрямованості, природовідповідності, культуровідповідності, добровільності, активності, самоорганізації), факторів (духовно-культурні надбання, природне довкілля, соціально-економічне середовище), функцій (освітньо-пізнавальна, виховна, розвивальна, комунікативна, соціалізаційна, компенсаторна, гедоністична та творчої самореалізації), напрямів (інформаційно-просвітницький, культурно-мистецький, спортивно-рекреаційний, соціально-волонтерський, віртуальне дозвілля) і форм дозвіллевої діяльності; критеріїв (когнітивно-аналітичний, мотиваційно-ціннісний, діяльнісно-поведінковий), показників, рівнів (високий, достатній, задовільний, незадовільний) та результату сформованості ціннісних орієнтацій старшокласників.

5. Обґрунтовано і експериментально перевірено педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності (упровадження інноваційних підходів до організації і здійснення дозвіллевої діяльності; стимулювання суб'єктно-діяльнісної позиції

старшокласників у процесі її організації; спрямування змісту дозвілєвої діяльності на формування ціннісних орієнтацій). Реалізація обґрунтованих умов здійснювалася через моніторинг та перспективне планування різноманітних видів і форм дозвілєвої діяльності старшокласників на основі врахування їх побажань, інтересів, потреб та запитів; формування у старшокласників культури дозвілля; залучення їх до розробки і впровадження різноманітних форм дозвілєвої діяльності: дозвілєвих клубів (вихідного дня, ерудитів, тощо), об'єднань, що охоплюють різні аспекти життєдіяльності школярів (соціальних, екологічних, захисту прав школярів, розвитку соціальних ініціатив і контактів тощо), творчих гуртків і студій (літературних, театральних-драматичних, історично-пізнавальних, художньо-мистецьких, комп'ютерно-мультиплікаційних, аматорських, за інтересами), віртуальних форм дозвілєвої діяльності (Інтернет-клуби, Інтернет-кафе, тощо), зустрічей з відомими особистостями, конкурсів, театралізованих дійств, кіно- і відео презентацій, екскурсій, експедицій, подорожей, туристських походів, екологічно-оздоровчих рейдів, пізнавально-просвітницьких, волонтерських й благодійних акцій, соціальні кампанії, соціокультурних проектів й програм, імпрез, вечорів, концертів, виставок, колядок, вертепів, вечірок, дискотек, конференцій, дебатів, шоу та ін.); забезпеченням соціально-педагогічної підтримки їх ініціатив й побажань щодо організації дозвілєвої діяльності.

Результати дослідно-експериментальної роботи засвідчують позитивну динаміку показників досліджуваного феномена: чисельність респондентів експериментальної групи (ЕГ), загальний рівень сформованості загальноцивілізаційних ціннісних орієнтацій яких охарактеризовано як високий, зріс з 22 % до 48 %, (у контрольній групі (КГ) – з 27 % до 37 %); достатній – з 26 % до 30 %, (у КГ – з 17 % до 26 %).

Свідченням результативності дослідно-експериментальної роботи є зменшення кількості респондентів, загальний рівень сформованості загальноцивілізаційних ціннісних орієнтацій яких охарактеризовано як задовільний, з 33 % до 14 %, (у КГ – з 37 % до 22 %); незадовільний – з 19 % до 8 %, (у КГ – з 19 % до 15 %).

До подальших напрямів наукових досліджень висвітленої проблеми належать такі: системний аналіз інноваційних технологій формування ціннісних орієнтацій школярів у сучасних умовах; особливості формування ціннісних орієнтацій школярів у навчально-виховній діяльності загальноосвітнього навчального закладу; підготовка педагогічних кадрів до здійснення цього процесу.

Основний зміст дисертації відображено у таких публікаціях:

Статті у наукових фахових виданнях:

1. Рабійчук С. О. Клубні об'єднання як основа ефективного дозвілля молоді / С. О. Рабійчук // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету. Серія соціально-

педагогічна / за ред. О. В. Гаврилова, В. І. Співака. – Кам'янець-Подільський, 2008. – Вип. 8 – С. 445–448.

2. Рабійчук С. О. Дозвіллева діяльність старшокласників і її структурні компоненти / С. О. Рабійчук // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2008. – № 3. – С. 117–122.

3. Рабійчук С. О. Професійне спілкування як умова формування професійно-етичної культури майбутнього соціального педагога / С. О. Рабійчук // Збірник наукових праць Хмельницької національної академії прикордонних військ України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2007. – № 40, ч. 2. – С. 161–163.

4. Рабійчук С. О. Місце засобів масової інформації в системі вільного часу старшокласників / С. О. Рабійчук // Збірник наукових праць Хмельницької національної академії прикордонних військ України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2007. – № 41, ч. 2. – С. 248–250.

5. Рабійчук С. О. Організоване дозвілля як фактор впливу на становлення особистості учня / С. О. Рабійчук // Збірник наукових праць Хмельницької національної академії прикордонних військ України ім. Б. Хмельницького. – Хмельницький, 2008. – № 44, ч. 2. – С. 110–112.

6. Рабійчук С. О. Соціалізація та індивідуалізація особистості підлітка як проблема педагогіки дозвіллевої діяльності / С. О. Рабійчук // Збірник наукових праць ХІСТ Університету «Україна» : зб. наук. праць / за заг. ред. М.Є. Чайковського. – Хмельницький, 2010. – № 2. – С. 221–224.

7. Рабійчук С. О. Місце ціннісних орієнтацій в цілісній системі виховання сучасних старшокласників [Електронний ресурс] / С. О. Рабійчук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. / гол. ред. Грязнов І. О. – 2012. – Вип. 1. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadsps/2012_1/12rsovss.pdf.

Статті у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференціях:

8. Рабійчук С. О. Особливості підготовки майбутніх соціальних педагогів до роботи з сім'єю / С. О. Рабійчук // Сучасні психолого-педагогічні тенденції розвитку освіти у вищих навчальних закладах України : матеріали всеукр. науково-теоретичної конф. (18–19 жовт. 2007 р., м. Хмельницький). – Хмельницький, 2007. – С. 86–87.

9. Рабійчук С. О. Педагогічні ідеї А. С. Макаренка у контексті соціальної педагогіки як науки про виховання в соціумі / С. О. Рабійчук // Спадщина А. С. Макаренка і педагогічні пріоритети сучасності : матеріали Міжнар. науково-практичної конф. (м. Полтава, 12–14 березня 2008 р.) / за заг. ред. М. В. Гриньової. – Полтава, 2008. – С. 276–278.

10. Рабійчук С. О. Роль українського народного мистецтва та фольклору в процесі організації дозвіллевої діяльності старшокласників / С. О. Рабійчук // Виховний потенціал українського

народного мистецтва, фольклору, обрядовості та звичаїв у роботі навчально-виховних закладів : матеріали Всеукр. науково-методичного семінару (Хмельницький, 12 березня 2008 р.). – Хмельницький, 2008. – С. 265–267.

11. Рабійчук С. О. Організований час канікул як оптимальний фактор виховання та розвитку особистості учнів старших класів / С. О. Рабійчук // Треті педагогічні читання пам'яті М. М. Дарманського: актуальні проблеми сучасної педагогічної освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 3 квітня 2008.) / Хмельницька обласна рада, Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія. – Хмельницький, 2008. – С. 196–197.

12. Рабійчук С. О. Вплив духовних і культурних цінностей на характер дозвіллевої діяльності старшокласників / С. О. Рабійчук // Культура та інформаційне суспільство XXI століття : матеріали всеукр. наук.-теорет. конф. молодих учених (24–25 квітня 2008 р., м. Харків) / Харк. держ. акад. культури ; відп. ред. Т. Д. Булах. – Харків, 2008. – С. 88–89.

13. Рабійчук С. О. Роль дозвіллевої діяльності у процесі формування соціально-педагогічного комплексу регіону / С. О. Рабійчук // Соціально-педагогічний комплекс регіону: теорія і практика : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Полтава, 21–22 травня 2008 р.). – Полтава, 2008. – С. 30–33.

14. Рабійчук С. О. Школа – ефективний організатор дозвіллевої діяльності сучасних старшокласників / С. О. Рабійчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / редкол.: І. Я. Зязюн (гол.) [та ін.]. – К. ; Вінниця, 2008. – Вип. 18. – С. 125–128.

15. Рабійчук С. О. Проблема формування здорового способу життя старшокласників у дозвіллевій діяльності / С. О. Рабійчук // Формування професіоналізму майбутнього фахівця в контексті вимог болонського процесу : матеріали міжнар. науково-практичної конф. (Одеса, 22–23 травня 2008 р.) Одеса, 2008. – С. 123–125.

16. Рабійчук С. О. Виховний потенціал жанрів українського дитячого фольклору в системі вільного часу старшокласників / С. О. Рабійчук // Українство у світі: Україна є там, де живуть українці : матеріали Міжнар. наукової конференції (Чернігів, 23–25 травня, 2008 р.). – Чернігів, 2008. – С. 806–810.

17. Рабійчук С. О. Теоретичні аспекти організованої ігрової діяльності в дозвіллі дітей з фізичними вадами / С. О. Рабійчук // Соціально-педагогічна робота в закладах освіти інклюзивної орієнтації : матеріали V Всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 22 квітня, 2010 р.) / ХІСТ Університету «Україна». – Хмельницький, 2010. – С. 123–125.

18. Рабійчук С. О. Молодіжна субкультура як простір для творчої самореалізації майбутнього фахівця / С. О. Рабійчук // Актуальні проблеми підготовки фахівців соціальної сфери : матеріали Всеукр. науково-практичної конф. (Хмельницький, 16 грудня, 2010 р.) / ХІСТ

АНОТАЦІЇ

Рабійчук С.О. Формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія та методика виховання. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. – Тернопіль, 2012.

У дисертації досліджено теоретико-методичні засади формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності: уточнено суть поняття «ціннісні орієнтації»; з'ясовано структуру досліджуваного феномена; конкретизовано критерії, показники і рівні його прояву; охарактеризовано основні функції дозвіллевої діяльності; визначено концептуальні підходи і принципи формування ціннісних орієнтацій старшокласників у дозвіллевій діяльності.

Розроблено структурно-функціональну модель, обґрунтовано та експериментально перевірено педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій старшокласників (упровадження інноваційних підходів до організації і здійснення дозвіллевої діяльності; стимулювання суб'єктно-діяльничої позиції старшокласників у процесі її організації; спрямування змісту дозвіллевої діяльності на формування ціннісних орієнтацій). На основі аналізу отриманих результатів розроблено методичні рекомендації щодо формування ціннісних орієнтацій у старшокласників засобами дозвіллевої діяльності.

Ключові слова: старшокласники, ціннісні орієнтації, дозвіллева діяльність, структурно-функціональна модель, педагогічні умови формування ціннісних орієнтацій.

Рабійчук С. А. Формирование ценностных ориентаций старшеклассников в досуговой деятельности. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка, Министерство образования и науки, молодежи и спорта Украины. – Тернополь, 2012.

В диссертации исследованы теоретико-методические основы формирования ценностных ориентаций старшеклассников в досуговой деятельности: определена сущность понятий «ценностные ориентации», «досуг», «досуговая деятельность»; на основе анализа научных исследований сформулировано авторское определение ценностных ориентаций как приобретенного, стойкого интегративного образования личности, которое отображает её

мировоззрение и определяет жизненные приоритеты, поведение, отношение к событиям, явлениям, людям и к самому себе; охарактеризованы основные концепции и теоретические подходы к формированию ценностных ориентаций. Обоснована целесообразность выделения таких основных видов общецивилизационных ценностей, которые легли в основу формирования ценностных ориентаций старшеклассников (абсолютные, вечные, национальные, гражданские, семейные, валео-экологические и ценности развития).

Раскрыты потенциальные возможности досуговой деятельности в формировании ценностных ориентаций старшеклассников. Обоснованы и охарактеризованы основные функции досуговой деятельности (просветительно-познавательная, воспитательная, развивающая, коммуникативная, социализации, компенсаторная (рекреационная), гедонистическая (развлекательная) и творческой самореализации).

Теоретически обоснованы концептуальные подходы (гуманистический, социализации, личностно-деятельностный, культурологический) и принципы (гуманистической направленности, природосоответствия, культуросоответствия, добровольности, активности, самоорганизации) формирования ценностных ориентаций старшеклассников в досуговой деятельности.

Разработана структурно-функциональная модель формирования ценностных ориентаций старшеклассников, определены её компоненты (цели, задачи, концептуальные подходы, педагогические условия, этапы формирования ценностных ориентаций старшеклассников; принципы, функции, направления, факторы и формы досуговой деятельности; диагностический инструментарий и результаты их сформированности). Обоснованы и экспериментально проверены педагогические условия формирования ценностных ориентаций старшеклассников в досуговой деятельности (внедрение инновационных подходов осуществления досуговой деятельности; стимулирование субъектно-деятельностной позиции старшеклассников в процессе её организации; направленность содержания досуговой деятельности на формирование ценностных ориентаций). Охарактеризованы компоненты (мотивационный, теоретический, деятельностный) ценностных ориентаций; критерии (когнитивно-аналитический, мотивационно-ценностный, деятельно-поведенческий), показатели и уровни (высокий, достаточный, удовлетворительный, неудовлетворительный) их проявления.

Уровень сформированности ценностных ориентаций старшеклассников диагностирован на основе адаптированной методики Ю. Горбенко. Определена взаимосвязь сознательного и подсознательного отношения старшеклассников к ценностям по методике Т. Щелиной. Статистическая достоверность результатов опытно-экспериментальной работы подтверждена расчетами таких критериев: коэффициент корреляции Спирмена; G-критерий знаков; критерий U Манна-Уитни.

Ключевые слова: старшеклассники, ценностные ориентации, досуговая деятельность,

структурно-функциональная модель, педагогические условия формирования ценностных ориентаций.

Rabiychuk S. O. Formation of senior pupils' value orientations in leisure activity. – Manuscript.

Thesis for the candidate degree of Pedagogical sciences, specialty 13.00.07 – Theory and Methodology of Education. – Ternopil Volodymyr Hnatyuk National Pedagogical University, Department of education and science, youth and sport of Ukraine. – Ternopil, 2012.

The dissertation is dedicated to the investigation of theoretical and methodical grounds of formation of senior pupils' value orientations in leisure activity. The author defined more precisely the essence of notion «value orientations»; elucidated the structure of the investigated phenomenon; concretized the criteria, indexes and levels of their display; characterized the basic functions of leisure activity; defined conceptual approaches and principles of formation the valued orientations of senior pupils in leisure activity. It has been elaborated structural functional model, grounded and experimentally tested the pedagogical conditions of formation of senior pupils' value orientations (introduction of innovative approaches to realize the leisure activity; subjective activity position of senior pupils in the process of its organization; deepening of substance of leisure activity through the direction on the development of generally civilizational value orientations). On the basis of received results it has been elaborated the methodical recommendations in relation to formation of senior pupils' value orientations by the means of leisure activity.

Key words: senior pupils, value orientations, leisure activity, structural functional model, pedagogical conditions of value orientations formation.

Підписано до друку 15.03.2012 р. Формат 60x90/16.

Папір друк. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 0,9. Обл.-вид. арк. 0,9.

Наклад 100 прим. Зам. № 116

Віддруковано у видавничому центрі “Вектор”

46018, м. Тернопіль, вул. Кривоноса, 2-Б,

Тел. 8 (0352) 40-08-12

8 (0352) 40-00-63

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
серія ТР №33 від 06 грудня 2007р.

СПД Созанський А. М.